

Prof.dr Nataša Tanjević
Visoka škola za poslovnu ekonomiju
i preduzetništvo,
Beograd

Pregledni naučni rad
UDK:343.37(497.11)

PROBLEMI SISTEMATIKE KRIVIČNIH DELA PROTIV PRIVREDE U REPUBLIKAMA BIVŠE JUGOSLAVIJE SA POSEBNIM OSVRTOM NA SRBIJU

U radu će biti prikazan način na koji su republike bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije rešile pitanje sistematizacije krivičnih dela protiv privrede u svojim nacionalnim zakonodavstvima. Za iskustva republika bivše Jugoslavije opredelili smo se iz razloga što su u pitanju zemlje koje su u zajedničkoj prošlosti počivale na samoupravnom socijalizmu, sa delegatskim sistemom predstavljanja, planskoj privredi i specifičnom sistemu radničkog samoupravljanja. Stoga je nesporna celishodnost uporednog pristupa u analizi prilagođavanja ovih zemalja na novi društveno ekonomski sistem. U tom pogledu videćemo da u njihovim nacionalnim zakonodavstvima postoje određene razlike u broju i vrsti krivičnih dela koja su svrstana u grupu krivičnih dela protiv privrede, i uporediti ova rešenja sa onima koja postoje u našem krivičnom zakonodavstvu.

Ključne reči: *krivično delo, privredni kriminalitet, sistematika, zakonodavstvo, republike bivše Jugoslavije, Srbija*

UVOD

Sa lomom socijalizma, u uslovima uspostavljanja novog ekonomskog uređenja, društva u tranziciji suočavaju se sa porastom kriminaliteta i novim oblicima društveno štetnih ponašanja u privredi za koje ne postoje adekvatni mehanizmi suprostanavljanja. Inkriminacije svojstvene ranijem ekonomskom uređenju, kojima se prioriteto nastojala štititi državna ili društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju, ne mogu da pruže zaštitu promenjenim privrednim odnosima. U promenjenim društveno-ekonomskim uslovima u kojima se tržišna privreda još uvek nije ustabilila, javljaju se mnogobrojni

vidovi društveno štetnih ponašanja koji su «negde između» - u «sivoj» zoni između pravom dozvoljenih i nedozvoljenih. Ali, i pored toga što pojedini oblici privrednog kriminaliteta postoje oduvek (naročito u monetarnoj sferi), što je posledica identičnosti osnovnog faktora – produkcionog odnosa svojstvenog klasnim društvima, ipak se u oblasti privrednog kriminaliteta najčešće javljaju mala prohibita, tj. takva krivična dela koja se smatraju «veštačkim», jer su stvorena pozitivnim pravom, a da nisu posebno prekorljiva kao što su to univerzalno poznata «prirodna» krivična dela (mala in se), poput imovinskih dela ili krivičnih dela protiv života i tela¹. Zakonodavac interveniše propisivanjem krivičnih normi, kako bi zaštitio važeće ekonomsko-privredne odnose i društveno ekonomsko uređenje. U takvim uslovima problematičnim se javlja kako propisivanje ovih krivičnih dela tako i primena krivičnopravnih normi, jer su usmerene na održanje postojećih klasnih odnosa.

S obzirom da je pravno regulisanje privrednih odnosa veoma različito (imajući u vidu razlike u društveno-ekonomskom uređenju, privrednom sistemu i sl.) i oblici napada na privredne interese zemlje, koji dobijaju prema pozitivnom zakonodavstvu karakter radnji krivičnih dela, takođe su raznovrsni. Otuda upravo u ovoj materiji krivičnog prava postoje najveće razlike između krivičnih zakonodavstava različitih država i to, kako formalno, sa gledišta zakonskih inkriminacija, tako i sadržinski sa gledišta objekta krivičnopravne zaštite.

ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE KRIVIČNIH DELA PROTIV PRIVREDE

U grupu krivičnih dela protiv privrede su svrstana heterogena krivična dela od kojih se neka odnose na privredu i privredno poslovanje (opšta privredna krivična dela), dok su druga vezana za određene oblasti privrede i privrednog života kao što su finansije, trgovina, proizvodnja i dr. Zbog njihove brojnosti i sadržajnih razlika, malobrojna su njihova zajednička obeležja, tako da je veoma teško istaći njihove zajedničke karakteristike. Krivična dela protiv privrede predstavljaju one delatnosti koje znače napad ili ugrožavanje privrede kao osnove društvenih odnosa i dalje izgradnje društva. Kao i kod drugih krivičnih dela, polazna pretpostavka za razumevanje ove grupe krivičnih dela jesu ustavni principi na kojima se zasnivaju privredni odnosi. Tako Ustav Republike Hrvatske² u članu 49 predviđa da su preduzetnička i tržišna sloboda temelj privrednog ustrojstva Hrvatske, te da država osigurava svim preduzetnicima jednak pravni položaj na tržištu i zabranjuje zloupotrebu monopolskog položaja određenog

¹F. Bačić, Krivično pravo, Informator, Zagreb, 1980, str. 37

² „Narodne novine“ br. 56/90, 135/97, 8/98 –pročišćeni tekst, 113/2000,124/2000, 28/01

zakonom. Ustav Republike Srpske³ članom 50 predviđa da se ekonomsko i socijalno uređenje zasniva na ravnopravnosti svih oblika vlasništva i slobodnom zarađivanju, samostalnosti preduzeća i drugih oblika zarađivanja u sticanju i raspodeli dobiti i slobodnom kretanju robe, rada i kapitala u Republici kao jedinstvenom privrednom prostoru. Ustavom Crne Gore⁴ članom 47 jamči se sloboda privređivanja i sloboda preduzetništva i zabranjuje svaki akt i radnja kojima se stvara ili podstiče monopolski položaj i sprečava tržišno privređivanje. I Ustav Republike Slovenije⁵ u članu 74 propisuje da se ekonomska aktivnost ne može ostvariti suprotno javnom interesu, te da su nelojalna konkurencija i akti u suprotnosti sa zakonom ograničavanja konkurencije zabranjeni.

Ustav Republike Srbije⁶ u delu koji se odnosi na ekonomsko uređenje propisuje da ono počiva na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi preduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i svih drugih oblika svojine (član 82). Pored toga Ustav predviđa da je Republika Srbija jedinstveno privredno područje sa jedinstvenim tržištem roba, rada, kapitala i usluga, i da svi imaju jednak pravni položaj na tržištu, te da se zabranjuju svi akti kojima se, suprotno zakonu, ograničava slobodna konkurencija, stvaranjem ili zloupotrebom monopoloskog ili dominantnog položaja (član 82).

Zaštitni objekat krivičnih dela protiv privrede nije jedinstven, jer se štite poslovanje u privredi i postojeći monetarni sistem, jedinstvo tržišta, proizvodnja i razmena, dakle one osnovice i komponente privrednog sistema koje uzete u svojoj sveukupnosti čine privredu zemlje. Zbog toga je, kada se govori o ovim krivičnim delima potrebno da je reč o krivičnom delu koje ima za cilj zaštitu privrednog sistema i njegovog funkcionisanja. Ovde se može postaviti pitanje i kakav model privrede štititi? Ako pođemo od toga da je reč o tržišnoj privredi kao grupnom zaštitnom objektu, to bi značilo da u prvi plan treba staviti slobodu i ravnopravnost privređivanja, a ne i zaštitu privrednih odnosa samih po sebi. Međutim, ako se imaju u vidu pojedina krivična dela protiv privrede, možemo primetiti da se štite i neki posebni privredni interesi, a prvenstveno interesi države u određenim privrednim oblastima, na primer, u oblasti deviznog, monetarnog, carinskog, poreskog sistema i slično. U najširem smislu zaštitni objekt bi bile privredne delatnosti koje se odvijaju na teritoriji Republike. Posebni zaštitni objekti, karakteristični za podgrupe ovih krivičnih dela, bili bi: poslovanje u privredi, monetarni sistem, proizvodnja i promet i jedinstveno tržište.

³ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 3/92, 6/92, 8/92, 15/92 i 19/92.

⁴ „Službeni list RCG“, br. 48/92

⁵ „Uradni list Republike Slovenije“, br. 33/91

⁶ „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 83/06.

Posledice ovih krivičnih dela su različite i ostvaruju se na različitim napadnim objektima. One se sastoje u povredi ili ugrožavanju zaštićenih dobara, a ispoljavaju se u vidu: neizvršenja pojedinih privrednih zadataka, izazivanja poremećaja u proizvodnji i raspodeli, ometanja normalnog funkcinisanja privrednih delatnosti, izazivanja poremećaja u finansijskom sistemu i slično. Ostvarenjem ovih pojedinačnih posledica ostvaruje se i opšta posledica, svojstvena krivičnim delima iz ove grupe, a to je ugrožavanje postojećih privrednih odnosa u državi. Takođe, kod većine krivičnih dela protiv privrede kvalifikatorne okolnosti vezane su za visinu ostvarene protivprane imovinske koristi.

KRIVIČNA DELA PROTIV PRIVREDE U ZAKONODAVSTVIMA REPUBLIKA BIVŠE SFRJ

Republika Hrvatska

Kazneni zakon Republike Hrvatske⁷ u glavi XXI propisuje „Kaznena dela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja“ i u njih ubraja trinaest krivičnih dela. Ovo je ujedno zakon koji sadrži najmanji broj krivičnih dela predviđenih kao krivična dela protiv privrede. Ono što je specifičnost krivičnih dela svrstanih u ovu glavu Krivičnog zakona je da se u njoj nalazi krivično delo „nelojalne konkurencije u spoljnotrgovinskom poslovanju“ (član 289), koje ni u jednom zakonu ostalih republika bivše SRJ nije inkriminisano u grupi krivičnih dela protiv privrede.

Takođe, krivično delo pranja novca u ovom zakonu nalazi se pod nazivom koji ne postoji u ostalim zakonodavstvima „pokrivanje protivzakonito dobijenog novca,“ (član 279). Interesantno rešenje predviđeno je u ovoj zakonskoj odredbi prema kojoj krivično delo pranja novca postoji i u slučaju kada su novac, predmeti i prava pribavljeni krivičnim delom koje je izvršeno prema stranoj državi. Takođe, zakonodavac je predvideo i mogućnost oslobađanja od kazne za učinioca ovog krivičnog dela pod uslovom da dobrovoljno doprinese otkrivanju izvršenog krivičnog dela pokrivanja protivzakonito dobijenog novca i to otkrivanjem nadležnim državnim organima učinioca ovog krivičnog dela ili nekog od oblika izvršenja dela ili pak načina, mesta i okolnosti pod kojima je delo izvršeno.

Krivičnim zakonikom Republike Hrvatske inkriminisane su i poslovne prevare, pa je članom 293. propisano krivično delo „prevara u privrednom poslovanju“. Ono što je takođe interesantno kada je u pitanju ovaj krivični zakon je da se krivično delo zloupotrebe čeka i kreditne kartice (član 226) ne

⁷ „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 110/97.

nalazi u grupi krivičnih dela protiv privrede već je svrstano u grupu krivičnih dela protiv imovine.

Izmenama i dopunama ovog krivičnog zakona koje su izvršene 2006 godine⁸ došlo je do pooštavanja kaznene politike kada su u pitanju pojedina krivična dela iz ove grupe. Tako je za krivično delo nezavesnog privrednog poslovanja iz člana 291. ranije propisana novčana kazna ukinuta i zamenjena kaznom zatvora. Promene su izvršene i kada je u pitanju krivično delo sklapanja štetnog ugovora (član 294), pa je za izvršenje ovog krivičnog dela sada predviđena strožija kazna zatvora (od jedne do osam godina), umesto ranijeg rešenja koje je predviđalo kaznu zatvora od šest meseci do pet godina. Pooštrena kaznena politika izvršena je i kod krivičnog dela izbegavanja carinskog nadzora (član 298) i to zamenjivanjem novčane kazne kaznom zatvora kod osnovnog dela, kao i povećavanjem minimuma i maksimuma zatvorske kazne kod ostalih oblika ovog krivičnog dela. Takođe, promene su izvršene i kada je u pitanju krivično delo pranja novca iz člana 279. i to u nazivu samog dela, budući da je raniji naziv „prikriivanje protivzakonito dobivenog novca“, zamenjen nazivom „pranje novca“. Inkriminisana su i dva nova krivična dela u ovoj grupi i to krivično delo primanja mita u privrednom ili drugom poslovanju (član 294b), odnosno krivično delo davanja mita u privrednom ili drugom poslovanju (član 294c).

Izmenama i dopunama ovog krivičnog zakona iz 2007 godine uvedeno je još jedno krivično delo u grupu krivičnih dela protiv privrede, koje ne poznaju ostala krivična zakonodavstva republika bivše Jugoslavije. U pitanju je krivično delo „zloupotrebe ovlašćenja u vezi sredstava Evropske unije“ (član 292a).

Federacija BiH

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine⁹ krivična dela protiv privrede propisuje u glavi koja nosi drugačiji naziv. On u glavi XVIII predviđa „Krivična dela protiv privrede i jedinstva tržišta, te krivična dela iz oblasti carina“. U vezi sa tim, zakon u ovoj grupi krivičnih dela posebno predviđa krivično delo carinske prevare (član 216) i krivično delo organizovanja grupe ljudi ili udruženja za rasturanje i krijumčarenje neocarinjene robe (član 215). Takođe, veoma je neobično da u ovoj grupi krivičnih dela nisu inkriminisana krivična dela koja se nalaze u drugim zakonodavstvima u grupi krivičnih dela protiv privrede. U pitanju su krivično delo prouzrokovanja stečaja, zloupotrebe platnih kartica, izdavanje čeka i korišćenje platne kartice bez pokrića, zloupotreba monopolističkog položaja,

⁸ „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 71/06

⁹ „Službeni glasnik Federacije BiH“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 53/06 и 55/06

nesavestan rad u privrednom poslovanju, zloupotreba ovlašćenja u privredi, oštećenje poverilaca i narušavanje poslovnog ugleda.

Poslednjim izmenama i dopunama ovog zakona¹⁰ izvršene su znatne izmene u grupi krivičnih dela protiv privrede pa su tako inskriminalisana nova krivična dela i to: krivično delo poreske utaje ili prevare, nedozvoljen promet akciznih proizvoda, nedozvoljeno skladištenje robe i krivično delo neplaćanje poreza. Pre pomenutih izmenama ova dela nalazila su u posebnoj glavi Krivičnog zakona pod nazivom „Krivična dela iz oblasti poreza“.

Promene su izvršene i kod krivičnog dela pranja novca (član 209) i to tako što je povećan zakonskim minimum, odnosno maksimum kazne zatvora za izvršenje osnovnog i težeg oblika ovog krivičnog dela (od jedne do osam, odnosno od jedne do deset godina zatvora). Krivično delo sastoji se u primanju, zameni, držanju, raspolaganju, upotrebi u privrednom ili drugom poslovanju ili na drugi nalin prikrivanju ili pokušaju prikrivanja novca ili imovine u većoj vrednosti za koje se zna da su pribavljeni učinjenjem krivičnog dela ili ako je time ugrožen zajednički ekonomski prostor Bosne i Hercegovine ili ako to ima štetne posledice za delatnosti ili finansiranje institucija Bosne i Hercegovine. Teži oblik postoji ako je radnja izvršenja osnovnog oblika dela preduzeta u odnosu na novac ili imovinsku korist koja prelazi iznos od 200.000 KM (konvertabilnih maraka). Ranije rešenje je u ovom slučaju predviđalo vrednost od 50.000 KM.

Kod ostalih krivičnih dela iz ove grupe primećuje se da je kaznena politika blaža u odnosu na ostala zakonodavstva a prvenstveno u odnosu na Krivični zakonik Republike Srbije. Na primer, za krivično delo nedopuštene proizvodnje zakonom je propisana ili novčana kazna ili zatvor do jedne godine, dok je u našem zakonodavstvu predviđena kazna zatvora do dve godine. Isto je i sa krivičnim delom falsifikovanja novca u okviru kojeg je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina, dok naš zakonodavac predviđa za isto delo kaznu zatvora od dve do dvanaest godina. Sa druge strane značajna razlika je i kada je u pitanju krivično delo nedopuštene trgovine za koje je predviđen samo osnovni oblik dela i kazna zatvora od jedne do deset godina, dok je u našem zakonodavstvu za isto delo za osnovni oblik propisana novčana kazna odnosno kazna zatvora do dve godine, a za teže oblike dela kazna zatvora od tri meseca do tri godine, odnosno od šest meseci do pet godina. Najzad, još jedna specifičnost krivičnog zakonodavstva BiH ogleda se u činjenici da su poslovne prevare prvobitno imale svoje mesto u grupi krivičnih dela protiv privrede te je članom 251 Krivičnog zakona bilo propisano krivično delo „prevara u privrednom poslovanju“. Međutim, poslednjim izmenama i dopunama ovog zakona, ovo delo nije inkriminalisano u grupi krivičnih dela protiv privrede.

¹⁰ „Službeni glasnik BiH“, br. 8/10.

Republika Srpska

Krivični zakon Republike Srpske¹¹ u glavi XXIV propisuje „Krivična dela protiv privrede i platnog prometa“, i u ista ubraja čak trideset šest krivičnih dela. Među njima se nalaze i krivična dela koja druga zakonodavstva ne poznaju, odnosno ne predviđaju u ovoj grupi krivičnih dela. U pitanju su sledeća krivična dela: lažna poreska isprava (član 288); podnošenje lažne poreske isprave (član 289); sprečavanje poreskog službenika u obavljanju službene dužnosti (član 290) i napad na poreskog službenika u obavljanju službene dužnosti (član 291). Sa druge strane, primećuje se da u grupi krivičnih dela protiv privrede nisu inkriminisana dva krivična dela, koja ostala zakonodavstva uglavnom predviđaju. U pitanju su krivično delo falsifikovanja novca i krivično delo nedopuštene proizvodnje. Takođe, u ovom krivičnom zakonu krivična dela vezana za neovlašćeno primanje ili davanje poklona (član 267 i član 268), su svrstana u grupu krivičnih dela protiv privrede, dok se u ostalim zakonima ona uglavnom nalaze u grupi krivičnih dela protiv službene dužnosti, odnosno krivičnim delima korupcije. Ovo je takođe zakon u kojem se u grupi krivičnih dela protiv privrede nalazi i krivično delo upada u kompjuterski sistem, koji se u svim drugim zakonima, osim u Krivičnom zakoniku Republike Slovenije nalazi u grupi krivičnih dela vezanih za računarski, odnosno kompjuterski kriminal.

Zakonom je predviđeno i krivično delo „nepravilno izdvajanje sredstava pravnog lica“, koje ne poznaju ostala zakonodavstva. Delo čini odgovorno lice u pravnom licu koje je po poreskom zakonodavstvu u Republici Srpskoj lično odgovorno, a koje je odobrilo izdvajanje sredstava pravnog lica u druge svrhe, a ne za plaćanje poreske obaveze pravnog lica, usled čega je prouzrokovana nesposobnost pravnog lica za pravovremeno plaćanje poreske obaveze (član 292).

Još jedna važna odlika Krivičnog zakona Republike Srpske ogleda se u činjenici da je u ovoj grupi krivičnih dela inkriminisano i krivično delo poslovne prevare (član 265).

Republika Crna Gora

Krivični zakonik Republike Crne Gore¹², u glavi XXIII predviđa „Krivična dela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja“ i u ovu grupu ubraja veliki broj krivičnih dela (dvadesetdevet). U pitanju su uglavnom ista dela koja predviđa i naš Krivični zakonik u glavi „krivična dela protiv privrede“. Međutim, ovaj Zakon propisuje i nešto drugačije

¹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/2003.

¹² „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 70/04, 13/04.

inkriminacije u odnosu na naš krivični zakonik. Jedna od njih je krivično delo zloupotrebe procene (član 279), krivično dela lažnog bilansa (član 278), odavanja i korišćenja berzanske tajne (član 281), i nedozvoljeno bavljenje bankarskom, berzanskom i delatnošću osiguranja (član 266).

Ovo je ujedno zakonik u kojem nisu inkriminisane poslovne prevare, odnosno prevare u privrednom poslovanju u grupi krivičnih dela protiv privrede.

Republika Slovenija

Krivični zakonik Republike Slovenije je jedini zakon koji krivična dela protiv privrede svrstava u glavu XIII pod istoimenim nazivom, koji je predviđen i u Krivičnom zakoniku Republike Srbije¹³. Ujedno u ovoj glavi inkriminisano je 27 krivičnih dela, čija su rešenja veoma slična rešenjima koja predviđa i naš zakonodavac, stim da ipak postoje i određene razlike. Najpre, poput Krivičnog zakona Republike Srpske i ovde je krivično delo upada u računarski sistem predviđeno u grupi krivičnih dela protiv privrede (član 242). Takođe i ovo je jedan od zakona koji je inkriminisao poslovne prevare i to članom 234a zakona. Poput zakona Republike Srpske i u ovom zakonu krivična dela koja se odnose na neovlašćeno primanje i davanje poklona nalaze se u grupi krivičnih dela protiv privrede (član 247 i 248). Najzad, ovo je jedini zakon koji u ovoj grupi krivičnih dela predviđa i krivično delo pronevere (član 245).

Specifičnost inkriminacija svrstanih u grupu krivičnih dela protiv privrede primećuje se i kada je u pitanju krivično delo pranja novca. Ono što predstavlja novinu u odnosu na ostala zakonodavstva jeste da je ovo delo predviđeno samo u odnosu na novac a ne i na drugu imovinu koja je nezakonito pribavljena. Tako osnovni oblik dela postoji kada lice prima, menja, drži, raspolaze ili upotrebi u privrednim aktivnostima ili na drugi način stavi u promet novac za koji zna da je pribavljen izvršenjem nekog krivičnog dela. Razlika u odnosu na ostala rešenja postoji i kada je u pitanju teži oblik ovog krivičnog dela, koji će postojati kada je radnja izvršenja preduzeta u odnosu na novac velike vrednosti i to u pogledu što nije precizirano zakonom koja je to vrednost, već je to faktičko pitanje koje sud rešava u svakom konkretnom slučaju, kao i u činjenici da je zakon propisao za ovaj oblik dela kaznu zatvora do osam godina i kumulativno novčanu kaznu. Najteži oblik ovog krivičnog dela postojaće u slučaju da se više lica udružilo radi vršenja jedne ili više delatnosti usmerenih na pranje novca, u kom slučaju je takođe predviđena kazna zatvora od jedne do deset godina i kumulativno novčana kazna.

¹³ „Uradni list Republike Slovenije“, br. 95/04

Problemi sistematike krivičnih dela protiv privrede u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije

Promene u razvoju privrede nužno dovode i do promena u oblasti inkriminacije tako da se vremenom neke od njih ukidaju a druge propisuju. Dinamika inkriminacija nigde nije bila tako živa kao ovde, a i upravo sadržinski najviše promena je bilo kod ovih krivičnih dela. U ovom pravcu značajno je nekoliko perioda u razvoju našeg krivičnog zakonodavstva: U prvom periodu, koji je trajao do donošenja Krivičnog zakonika 1951. godine¹⁴ preovlađivala su krivična dela špekulacije, sabotaze i neizvršenja isporuka poljoprivrednih proizvoda. Drugi period, koji je trajao do noveliranja zakonika 1959. godine¹⁵ odlikuje dominacija dela u vezi sa kolektivizacijom poljoprivrede i dela zloupotrebe u vezi sa administrativnim upravljanjem privredom. U trećoj fazi do donošenja ustavnih amandmana 1971. godine, pojavila su se nova društveno opasna ponašanja koja su ugrožavala jedinstvo jugoslovenskog tržišta, što je dovelo do izmena krivičnog zakonika 1973. godine¹⁶ kada su uvedene nove inkriminacije koje su imale zadatak da onemoguće stvaranje monopopolističkog poremećaja za izazivanje poremećaja na tržištu. Od 1997. godine postojala je podeljena zakonodavna nadležnost u oblasti krivičnog zakonodavstva, odnosno podeljena nadležnost i kod krivičnih dela protiv privrede, koja se nastavila u bivšoj SRJ, a posle ukidanja savezne države i prenošenja zakonodavne nadležnosti na države članice, u Srbiji su jedno vreme važila, odnosno primenjivala se dva zakona i to bivši Krivični zakon SRJ, koji je preimenovan u Osnovni krivični zakon¹⁷ i Krivični zakon Srbije¹⁸. Saveznim zakonom krivična dela protiv privrede bila su propisana u glavi XVIII pod nazivom „Krivična dela protiv privrede i jedinstva jugoslovenskog tržišta“, a Krivični zakon Republike Srbije, ova dela predviđao je u glavi XV pod nazivom „Krivična dela protiv privrede“.

U međuvremenu su stavljene van snage brojne krivičnopravne odredbe različitih zakona kojima su bila propisana određena krivična dela, da bi ta dela sada bila propisana Krivičnim zakonikom, a jedan broj njih je i dalje ostao u sporednom krivičnom zakonodavstvu.

Krivična dela protiv privrede je moguće različito sistematizovati. Tako, polazeći od zaštitnog objekta koji se najčešće uzima kao osnov za unutrašnju klasifikaciju ovih dela mogu se svrstati u nekoliko osnovnih

¹⁴ „Službeni list FNRJ“, br. 13/51.

¹⁵ „Službeni list FNRJ“, br. 30/59.

¹⁶ „Službeni list FNRJ“, br. 6/73.

¹⁷ „Službeni glasnik RS“, br. 39/03

¹⁸ „Službeni glasnik RS“, br. 10/02.

grupa, zavisno od toga u kojim oblastima privrednih odnosa se vrše. Neka od njih se mogu vršiti u svim oblastima, odnosno u bilo kojoj grani privrede i ona se nazivaju opšta krivična dela protiv privrede. Drugu grupu čine posebna krivična dela protiv privrede, koja poseduju izvesne specifičnosti s obzirom na granu privrede u kojoj se vrše, odnosno koja mogu da se izvrše samo u određenim granama privrede. Po ovom kriterijumu, ona se dalje mogu podeliti na sledeće podgrupe:

1. krivična dela u vezi sa proizvodnjom i trgovinom: nedozvoljena proizvodnja (član 242), nedozvoljena trgovina (član 243), obmanjivanje kupaca (član 244), neovlašćena upotreba tuđe firme (član 233), krijumčarenje (član 230).

2. krivična dela protiv državnih finansija: falsifikovanje novca (član 223), falsifikovanje hartija od vrednosti (član 224), falsifikovanje i zloupotreba platih kartica (član 225), falsifikovanje znakova za vrednost (član 226), falsifikovanje znakova za obeležavanje robe, mere i tegova (član 245), pravljenje, nabavljanje i davanje drugom sredstava za falsifikovanje (član 227), izdavanje čeka i korišćenje platnih kartica bez pokrića (član 228), poreska utaja (član 229), onemogućavanje vršenja kontrole (član 241).

Interesantnu klasifikaciju krivičnih dela iz ove glave daje i Mrvić-Petrović¹⁹:

- krivična dela kojima se narušava stabilnost monetarnog sistema (falsifikovanje novca, hartija od vrednosti, znakova za vrednost, falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica),
- krivična dela kojima se krše zakonska pravila poslovanja u privredi (npr. prouzrokovanje stečaja, prouzrokovanje lažnog stečaja, nesavestan rad u privrednom poslovanju, oštećenje poverilaca, zloupotreba ovlašćenja u privredi),
- krivična dela u vezi sa proizvodnjom i prometom roba i usluga (obmanjivanje kupaca, nedozvoljena trgovina, nedozvoljena proizvodnja i slično),
- ostala krivična dela kojima se ugrožavaju državne finansije i prikriva nezakonito poreklo imovine (poreska utaja, pranje novca).

Izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije²⁰ izvršene su određene izmene kada su u pitanju krivična dela protiv privrede. Najpre, inkriminisano je novo krivično delo u ovoj grupi i to krivično delo neuplaćivanja poreza po odbitku. Osnovni oblik dela čini odgovorno lice u

¹⁹ N. Mrvić-Petrović, Krivično pravo, Pravni fakultet Univerziteta Union, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 320

²⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 72/09 i 111/09.

pravnom licu - poreskom platcu, kao i preduzetnik – poreski platac koji, u nameri da ne plati porez, ne uplati na propisani uplatni račun javnih prihoda iznos koji je obračunat na ime poreza po odbitku, u kom slučaju će se kazniti kazniče se zatvorom do tri godine i novčanom kaznom. Teži oblik dela postojće ako iznos obračunatog, a neuplaćenog poreza prelazi milion i petsto hiljada dinara, odnosno ako iznos obračunatog, a neuplaćenog poreza prelazi sedam miliona i petsto hiljada dinara, u kom slučaju će se učinilac kazniti zatvorom od jedne do deset godina i novčanom kaznom.

Promene su izvršene i kod ostalih krivičnih dela. Naime, kod krivičnih dela falsifikovanja u svim slučajevima pored propisane kazne zatvora predviđena je i novčana kazna. Isti je slučaj i sa krivičnim delom pranja novca. Za krivično delo poreske utaje, za teži oblik krivičnog dela povećana je predviđena kazna zatvora sa pet na osam godina, odnosno za najteži oblik povećan je zakonski minimum i maksimum sa jedne na dve, odnosno sa osam na deset godina zatvora. U članu 232 koji se odnosi na krivično delo zloupotrebe monopolističkog položaja, promene su izvršene u propisanoj kazni za izvršenje ovog dela na način da je umesto ranije predviđene kazne zatvora do tri godine sada propisana kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna. Kod krivičnog dela zloupotrebe ovlašćenja u privredi, uvedena je mogućnost da i preduzetnik može biti izvršilac ovog krivičnog dela i dodat je novi teži oblik dela koji postoji ako pribavljena imovinska korist prelazi iznos od petnaest miliona dinara. U tom slučaju, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do dvanaest godina. Zakonom propisan minimum kazne zatvora povećan je i kada je u pitanju krivično delo narušavanja poslovnog ugleda (umesto tri meseca- šest meseci), dok je za teži oblik dela propisana i novčana kazna.

Najzad, Predlog zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, između ostalog, predviđa i nova krivična dela u ovoj grupi, poput krivičnog dela Neuplaćivanje doprinosa ili drugih propisanih dažbina (član 229b), krivičnog dela Subvencijska prevara (član 238b), i krivičnog dela Zloupotreba u postupku javne nabavke (član 238v). Posebno značajnim smatramo i predloženo krivično delo prevare u poslovanju (član 238a). U prilog uvođenja ovog krivičnog dela govori rasprostranjenost krivičnih dela prevare koja se vrše u oblasti privrednog poslovanja, a i sam način izvršenja ovih krivičnih dela koji se bitno razlikuje od klasičnih imovinskih prevara. Sa druge strane, izvršioci krivičnih dela prevare u privrednom poslovanju su najčešće odgovorna i službena lica u privrednim subjektima, a oštećenici su uglavnom pravna lica²¹. Takođe, pri izvršenju ovih dela često se koriste lažna – falsifikovana sredstva obezbeđenja plaćanja (u novije vreme lažne menice, a ranije lažni akceptini nalazi – bez pokrića i sl.). Visina pričinjene

²¹ N. Tanjević, Privredni kriminal u Srbiji – predlozi za unapređenje krivičnog zakonodavstva, Revija za bezbednost, br. 4, 2010, str. 358

imovinske štete i ostvarene imovinske koristi, kao najčešće posledice ovih krivičnih dela, su u velikom broju slučajeva izuzetno velike.

KRIVIČNA DELA U VEZI SA PRIVREDOM

Pored krivičnih dela koja se nalaze u grupi krivičnih dela protiv privrede postoje i druga krivična dela koja nisu svrstana u ovu grupu, ali su u vezi sa privredom. To su pre svega krivična dela protiv službene dužnosti i krivična dela protiv imovine. Iako ova krivična dela nisu uperena protiv privrede činjenica je da se ona najviše vrše u privredi, odnosno u privrednom poslovanju. U vezi sa navedenim postoje argumenti da i jedna i druga krivična dela treba uvrstiti u pojam privrednog kriminaliteta, pri čemu se ističu dva argumenta.²² Prvo, ta krivična dela samim tim što predstavljaju napad na imovinu i službenu dužnost, posredno napadaju i privredne odnose, a pogotovo ako se vrše u okviru ili povodom privrednog poslovanja. Drugo, ova krivična dela po svom značaju ni malo ne zaostaju za krivičnim delima predviđenim u grupi krivičnih dela protiv privrede. Najzad, još jedan argument je sama struktura krivičnih dela koja su propisana u glavi protiv službene dužnosti. Samo tri krivična dela iz ove glave predstavljaju *delicta propria*, koja isključivo mogu učiniti izvršioci sa svojstvom službenog lica, dok pretežni broj krivičnih dela mogu učiniti kako lica sa svojstvom službenog lica tako i lica sa svojstvom odgovornog lica. Četiri krivična dela iz ove grupe: davanje mita, pronevera, posluga, protivzakonito posredovanje su *delicta communia*. Navedena podela ukazuje na to da se primenom inkriminacija iz glave krivičnih dela protiv službene dužnosti postiže i zaštita zakonitog postupanja odgovornih lica u privrednim preduzećima. Proširenjem kruga subjekata ovih krivičnih dela, uprkos tome što je formalno kao prioritetni zaštitni objekt istakao službenu dužnost, zakonodavac je stao na stanovište da nije moguće dosledno razgraničiti vršenje službene dužnosti od obavljanja rukovodećih funkcija u privrednoj delatnosti. Naime, u slučajevima u kojima država interveniše u privrednim odnosima a predstavnici vlasti imenuju direktore javnih službi i najvažnijih državnih preduzeća, obično se „mešaju“ domeni privrednog i javnog (političkog) delovanja. Zbog toga bismo mogli reći da sadašnje rešenje u našem zakonodavstvu nije podesno jer ukoliko su nekada odgovorna lica u pravnim licima bila eksponenti države, vremenom bi trebalo sve manje sa njom da imaju veze. Stoga je potrebno pronaći drugačije rešenje a jedno od mogućih načina je da ova dela budu predviđena kao zasebna krivična dela sa

²² Atanacković, Krivično pravo – Posebni deo, Privredna štampa OOUR „Finansijski studio“, Beograd, 1978, str. 287.

subjektom koji je odgovorno lice (slično kao u zakonodavstvu Republike Srpske).²³

Kada je reč o krivičnim delima protiv imovine, u ovoj grupi krivičnih dela postoje i takva dela koja su štetna za privredu, odnosno koja mogu da pogode privredno poslovanje i privredne subekte kao što je krivično delo prevare iz člana 208 KZ ili krivično delo neosnovanog dobijanja i korišćenja kredita i drugih pogodnosti iz člana 209 KZ-a, koje je u ranijem zakonodavstvu i bilo svrstano u u krivična dela protiv privrede. Slična je situacija i sa krivičnim delom iz člana 218 (protivpravno zauzimanje zemljišta) i krivičnim delom iz člana 219 (protivpravno useljenje) koja takođe mogu biti sistematizovana u krivična dela protiv privrede, ako bi bila učinjena na štetu pravnog lica.

Nekadašnji krivični zakoni su u sistematici krivičnih dela pravili jasnu razliku između krivičnih dela protiv imovine (fizičkih lica) i protiv društvene svojine, koja su predstavljala krivična dela protiv privrede. U promenjenim društveno-ekonomskim odnosima, kada je njihova osnova kapital, postavlja se pitanje da li imovinske i privredne odnose možemo jasno razgraničiti kao zaštitne objekte, odnosno da kroz krivična dela protiv imovine štitimo privatnu svojinu a kroz krivična dela protiv privrede štitimo ekonomiju i državne finansije?

Na kraju, moramo napomenuti da je novi Krivični zakonik uveo i neke nove grupe krivičnih dela, poput krivičnih dela protiv intelektualne svojine, koja se svakako tiču jednog značajnog segmenta privrednog poslovanja a slično je i sa krivičnim delima protiv računarskih podataka koja takođe mogu predstavljati deo privrednog kriminaliteta.

ZAKLJUČAK

Navedena uporednopravna analiza pokazuje da postoje određene razlike u broju i vrsti krivičnih dela koja su svrstana u grupu krivičnih dela protiv privrede u republikama bivše Jugoslavije. Ako uporedimo krivična dela koja se u našem zakonodavstvu svrstavaju u krivična dela protiv privrede sa prikazanim rešenjima, možemo primetiti da postoji veliki broj istih dela, s tim što u Krivičnom zakoniku RS u ovoj grupi krivičnih dela nema na primer pojedinih krivičnih dela vezanih za carinu ili poreze, jer se ta krivična dela nalaze u sporednom krivičnom zakonodavstvu. Pored toga, uočava se da u našem zakoniku u grupi krivičnih dela protiv privrede nisu inkriminisana određena ponašanja u privrednom poslovanju koja po svojoj

²³ N. Tanjević, Privredni kriminal u uslovima ekonomske tranzicije, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2012, str. 216.

suštini predstavljaju poslovne prevare, a koja su u većini prikazanih zakonodavstava našla svoje mesto u grupi krivičnih dela protiv privrede.

Krivična dela protiv privrede predviđena u glavi XXII Krivičnog zakonika Republike Srbije su brojna. Zakonodavac je, umesto da preispita potrebu za njihovim postojanjem u novim društveno-ekonomskim uslovima, posebno imajući u vidu da se neke inkriminacije više ne susreću u praksi, pribegao drugom pristupu – da ranije postojećim krivičnim delima, među koja su uvršćena i krivična dela iz nekadašnjeg Osnovnog krivičnog zakona, doda neka nova. Istovremeno jedan broj krivičnih dela (poput poreske utaje) premešten je iz tzv. sporednog zakonodavstva u krivično zakonodavstvo. Međutim, to nije učinjeno dosledno, tako da u drugim zakonima još uvek postoje odredbe kojima se propisuju krivična dela usmerena na pojedine oblasti privrede. Takođe, pojedina dela usmerena protiv privrede nalaze se u nekim drugim glavama Krivičnog zakonika. Na taj način Krivični zakonik iz 2005. godine nije odgovorio potrebi da se stvori koherentan sistem krivičnopravnih normi koje bi svojom efikasnom primenom mogle da spreče privredni kriminal. Tako, uprkos brojnosti krivičnih dela protiv privrede, u mreži krivičnopravne kontrole države ostaju „sitne“ ribe za relativno lakša krivična dela, dok se najteže privredne malverzacije još uvek ili teško otkrivaju ili ostaju u zoni „sive ekonomije“, kao aktivnosti koje nisu sasvim u saglasnosti sa pravom, ali nisu ni zakonom zabranjene.²⁴ Moguće je da tome doprinose i manjkavosti postojećeg krivičnog zakonodavstva. Zbog toga se nadamo da će se usvajanjem Predloga zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, otkloniti određeni nedostaci i da će nova rešenja doprineti efikasnijoj borbi protiv privrednog kriminala.

Na kraju, zbog velike dinamike privrednog kriminaliteta i različitih vrsta privrednih odnosa koji bi trebalo da budu pravom regulisani, postavlja se pitanje celishodnosti da ovi odnosi budu regulisani krivičnopravnim odredbama. Jer, krivičnopravna zaštita privrede trebalo bi da bude poseriorna i da se primenjuje tek kada je učinjeno krivično delo, tj, onda kada norme građanskog, trgovinskog i upravnog prava ne mogu da budu delotvorni načini zaštite privrednih odnosa. Drugo, krivičnopravna zaštita može da bude predviđena kroz osnovno ili sporedno krivično zakonodavstvo. Zakonodavac se mora opredeliti za odgovarajući pristup. Dinamičnost i raznovrsnost privrednog kriminaliteta upravo zahteva da ova oblast bude regulisana sporednim krivičnim zakonodavstvom koje se može brže prilagođavati promenama u privredi²⁵. Oblast privrednog kriminala se u uporednom zakonodavstvu uglavnom i reguliše sporednim krivičnim zakonodavstvom. Na primer u krivičnom zakonodavstvu Švajcarske ono što se smatra jezgrom krivičnih dela protiv privrede predviđa se u okviru

²⁴ N. Tanjević, Privredni kriminal u uslovima ekonomske tranzicije, op. cit., str. 218.

²⁵ Z. Stojanović, Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 219.

krivičnih dela protiv imovine, dok su ostala dela sadržana u sporednom zakonodavstvu. Naime, regulisanje ovih dela u sporednom zakonodavstvu objašnjava se potrebama češćih izmena odredaba o privrednim krivičnim delima s obzirom na dinamiku privrednog života u savremenim uslovima, budući da je navedene izmene lakše i praktičnije vršiti u sporednom zakonodavstvu. Zbog specifičnosti ove materije u pojedinim zemljama se donose i posebni privredni krivični zakoni, na primer u Holandiji, Zakon o privrednim deliktima iz 1950. godine ili u Nemačkoj, Privredni krivični zakon iz 1949 godine²⁶.

LITERATURA

1. ATANACKOVIĆ, D. (1978) *Krivično pravo – Posebni deo*, Privredna štampa OOUR „Finansijski studio“, Beograd.
2. BAČIĆ, F. (1980) *Krivično pravo*, Informator, Zagreb.
3. MRVIĆ-PETROVIĆ, N. (2008) *Krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd.
4. STOJANOVIĆ, Z. (2006) *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd.
5. TANJEVIĆ, N. (2010) *Privredni kriminalitet u Srbiji – predlozi za unapređenje krivičnog zakonodavstva*, Revija za bezbednost, br. 4.
6. TANJEVIĆ, N. (2012) *Privredni kriminal u uslovima ekonomske tranzicije*, Institut za uporedno pravo, Beograd.
7. Ustav Republike Hrvatske „Narodne novine“ br. 56/90, 135/97, 8/98 –prečišćeni tekst, 113/2000,124/2000, 28/01
8. Ustav Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 3/92,6/92, 8/92, 15/92 i 19/92.
9. Ustav Republike Crne Gore, „Službeni list RCG“, br. 48/92
10. Ustav Republike Slovenije, „Uradni list Republike Slovenije“, br. 33/91
11. Ustav Republike Srbije „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 83/06.
12. Krivičnik zakonik Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 85/05.
13. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika RS „Službeni glasnik RS“, br. 72/09 i 111/09.
15. Krivični zakon Republike Hrvatske „Narodne novine Republike Hrvatske“, br. 110/97.
16. Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 49/2003.
17. Krivični zakon Republike Crne Gore „Službeni list Republike Crne Gore“, br. 70/04, 13/04.

²⁶ Z. Stojanović, op. cit., str. 220.

18. Krivični zakon Republike Slovenije, „Uradni list Republike Slovenije“, br. 95/04
19. Krivični zakon Federacije BiH, „Službeni glasnik Federacije BiH“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 53/06 и 55/06
20. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Federacije BiH, „Službeni glasnik BiH“, br. 8/10.

Prof.dr Nataša Tanjević,

SYSTEMATICS PROBLEMS OF CRIMINAL ACTS AGAINST THE ECONOMY IN FORMER YUGOSLAVIA REPUBLICS WITH SPECIAL REFERENCE TO SERBIA

The paper will be shown how the former Yugoslav republics resolved the question of systematization of crimes against the economy in their national legislation. To experience the republics of former Yugoslavia are undecided is primarily because it comes to countries that are in the past rested on a common self-governing socialism, with the delegate system of representation, a planned economy and the specific system of worker self-management. Therefore, it is undisputed expediency comparative approach to the analysis of these countries to adapt to the new socio-economic system. In this respect, it was determined that there are some differences in the number and type of crimes that are classified in a group of crimes against the economy, and these solutions were combined with those that exist in our criminal legislation.

KEY WORDS: *crime, economy, economic crime, systematics, legislation, former Yugoslav republics, Serbia.*